

Tıp Öğrencilerinin Probleme Dayalı Öğrenim Oturumlarında Kullanılan Senaryo Tanıtım Resimleri Hakkındaki Görüşleri: Niteleyici bir Çalışma

Medical Students Views' on Scenario Paintings Used in Problem Based Learning Sessions: A Qualitative Study

Tamer Edirne * (ORCID: 0000-0001-9683-5624)

Serdar Özdemir ** (ORCID: 0000-0001-6661-8472)

* Pamukkale Üniversitesi Tıp Fakültesi Denizli, Türkiye

** Yeditepe Üniversitesi, Tıp Fakültesi, İstanbul, Türkiye

Sorumlu Yazar: Tamer Edirne, E-Posta: tameredirne@hotmail.com

Özet

Amaç: Tıp eğitiminde iyi hekimler yetiştirmede görsel sanatların katkısı olduğu iddia edilmektedir. Probleme dayalı öğrenim yapan tıp fakültelerinde oturumlarda kullanılan yazılı senaryoların ilk sayfalarında genellikle konu ile ilgili görsel eserler (resim, fotoğraf, çizim) bulunmaktadır. Bu çalışmanın amacı, senaryolarının ilk sayfasında yer alan görsel sanat eserleri hakkında tıp öğrencilerinin düşüncelerini araştırmak ve iyi hekimlik ilkeleri ile karşılaştırmaktır.

Gereç ve yöntem: Bu çalışmada veriler nitel veri toplama tekniği kullanıldı ve veriler odak grup görüşmesi ile elde edildi. Amaçlı örneklem yöntemine uygun olarak seçilen dönem üç öğrencilerine senaryo tanıtım resimleri hakkındaki düşünceleri soruldu. Verilerin analizi aşamasında betimsel analiz ve içerik analizi yöntemlerinden yararlandı.

Bulgular: Toplam 10 öğrenci ile tamamlanan çalışmada katılımcıların senaryo kapak sayfasındaki görsel ürünler hakkındaki görüşleri dört ana başlık altında toparlandı: yansıtma, empati, farkındalık ve yaratıcılık.

Anahtar sözcükler:

Tıp eğitimi, görsel sanatlar, insan bilimleri, empati, iyi hekimlik

Keywords:

Medical education, visual arts, medical humanities, empathy, clinical excellence

Gönderilme Tarihi

Submitted: 14.04.2020

Kabul Tarihi

Accepted: 04.12.2020

Yapılan analizlerde öğrencilerin resimlerde yer alan hastaların kendi hastalık deneyimlerini hatırlattığını ve kendi sağlık-hastalık tecrübeleri ile benzerlik kurduklarını saptadık. Öğrencilerin resimlerdeki hastalara bakarak hastaların duyguları, amaçları, beklentileri olan insanlar olduklarını anladıklarını belirledik. Bu konuda kendilerini eksik hissettiklerini ve buna hazırlıklı olmadıklarını anladıklarını ortaya koyduk. Öğrenciler hastaların yüzlerinden bir şeyler okumanın mümkün olduğunu ve bu resimlerin buna yardımcı olduğunu fark ettiler. Hastaları bir resim gibi okuyup, uyarıları fark etmek için resimlerin faydalı olabileceğini bildirdiler. Öğrenciler resimlerin yorumlanması ile aydınlandıklarını ve bu farklı bakış açısının hastalarda da işe yarayabileceğini anladılar.

Sonuç Bu çalışma tıp eğitiminde görsel sanatların iyi hekimlik ilkeleri ile uyumlu olduğunu desteklemektedir. Senaryo kapak resimlerinin uygun şekilde ele alınması ve aktif olarak kullanılması öğrencilerin yansıtma, empati, farkındalık ve yaratıcılık konularında gelişmelerine katkı sağlayabilir ve iyi hekimlik konusunda yardımcı olabilir.

Künye: Edirne T, Ozdemir S. Tıp Öğrencilerinin Probleme Dayalı Öğrenim Oturumlarında Kullanılan Senaryo Tanıtım Resimleri Hakkındaki Görüşleri: Niteleyici bir Çalışma Tıp Eğitimi Dnyası. 2021;20(60):74-81

Abstract

Aim: *Visual arts are suggested in medical education to promote clinical excellence. Case scenarios include some visual arts (pictures, photographs, paintings) on the demo page where problem-based learning is used. This study aims to explore the thoughts of medical students about visual arts on the demo pages of case scenarios and their contribution to clinical excellent physicians.*

Methods: *This study conducted a qualitative data collecting method using focus group. Purposive sampling was used to include third term students and their views were assessed. Data analysis was conducted by descriptive and content analysis.*

Results: *Focus group was conducted with ten students and the views of the medical students on case scenario visual arts was grouped in four main themes: reflection, empathy, awareness, creativity. Analysis revealed that students remembered their own experiences with diseases. They found similarities between their own health-illness feelings and with the patients on the paintings. Students recognized that patients may have feelings, aims and expectations and that they experience similar emotions and that they are not ready to deal with them. Students to realise that it is possible to read something on the faces of patients and that paintings may be useful for learning this. Reading patients like the visual paintings may help them to recognize warnings. Paintings helped them to clarify their minds and this could help with managing patients was discussed.*

Conclusion: *This study supports the use of visual arts in teaching clinical excellence. Using arts in case scenarios appropriately and actively may help medical students to improve reflection, empathy, awareness, and creativity and facilitate clinical excellence.*

Giriş

Birçok tıp fakültesinin eğitim programlarında sanat temelli etkinlikler giderek daha çok yer verilmektedir (1). Bu etkinliklerin amaçları çok çeşitli olmakla birlikte, gözlem becerilerini

geliştirmek, hastalık ve ölüm gibi konularda refleksiyon oluşturmak ve iç görü ve iletişim kapasitelerini artırmak sayılabilir (2). Görsel sanatların tıp eğitimi üzerinde hem görünen (belirtik), hem de görünmeyen etkileri vardır (3). Görsel bilgilerin gözlemlenmesi, analizi ve nakledilmesi gibi klinik becerilerin geliştirilmesi görsel sanatların tıp eğitimine katkıda bulunduğu belirtik durumlardır (3,4). Diğer taraftan, hastalıkların patofizyolojik modeline objektif yaklaşmak ve hastaları bir “hastalık modeli” olarak görmek yerine, hasta kişilerin tecrübelerini fark ederek ve anlamasına yardımcı olarak öğrencilerin subjektif bir bakış açısı kazanmasını sağlayan belirtik olmayan etkileri de vardır (3).

Hekimler hastaları ile ilgili kararlar verirken önemli verileri seçmek, bu verilerin özelliklerini tanımak ve verileri yorumlamak gibi beceriler kullanırlar. Klinik karar verme olarak tanımlanan bu karmaşık süreçte hekimler özette, veri toplar, yorum yapar ve tedavi hakkında karar verirler. Tıbbi karar verme karmaşık bir süreçtir ve klinik gözlem, anahtar verileri saptama, yorumlama ve tekrar yorumlama gibi öğeleri içerir (5).

Klinik karar verme ile ilgili kabul gören tek bir model olmasa da genel kanı sürecin gözlem ile başladığı yönündedir. Araştırmaların gözlem ile başladığı gibi hekimler de gözlemleyerek işe koyulurlar ve iyi gözlemlemek başarı ile ilişkili bulunmuştur. Örneğin, bir çalışmada klinik vakalara ait anahtar verileri en etkin biçimde saptayan hekim veya tıp öğrencilerinin daha yüksek oranlarda doğru tanı koydukları bildirilmiştir (6).

Sanat dilinde gözlem “görme” ile eşittir. Görme teorilerine göre de ne kadar çok bakarsak bakalım, baktıklarımızın çok azını görürüz. Doğrudan bakmamıza rağmen bazı şeyleri gözden geçirir, ya da diğer önemli unsurları görmeyerek bazı unsurlara sabitleniriz. Bilimsel açıdan rahatsız edici olsa da görmek objektif

değildir. Bu yüzden uzmanlar alışılmış görmenin dışına çıkarak değişken ve akışkan bir görüş açısı kazanmak gerektiğini ileri sürerler (7).

Tıp bir açıdan bir sanat dalı olarak düşünülse de hekimler sıklıkla hastalarını “görmezler” (8).

Resimlerdeki görsel mesajlar hastaların fark edilmeyen özelliklerini görmemize ve anlamamıza yardımcı olabilir (9) ve hastalık ve acı çekmenin insani boyutunu araştırmamız için yol gösterebilir (10).

Tıp eğitiminde görmeyi öğretmenin en iyi yolu nedir? Bir çalışmada figüratif sanat üzerine araştırma yapan tıp öğrencilerinin bir yandan gözlemsel becerileri artarken, diğer yandan duyu ve karakter yorumlarında da iyileşme gözlenmiştir (11). Bir derlemede tıp eğitiminde yaratıcı sanatların uygulanmasına bağlı olarak öğrenmeye uyumun ve anlamların kaynağını bulma ve yorumlama becerilerinin arttığı ve daha iyi tıp uygulamalarına yol açtığı bildirilmiştir (12).

İyi hekimliğin yolu tıbbın bir “sanat” olduğunu anlamaktan ve uygulamaktan geçer. İyi hekimlik adına bir araştırma yapan ve hekimleri ödüllendirmek amacıyla oluşturulan ilkelere bir örnek John Hopkins Tıp Fakültesi İyi Hekimlik Akademisi tarafından belirlenen başlıklardan verilebilir. Bu ilkeler arasında iletişim becerileri ve olumlu hekim-hasta ilişkisi, profesyonellik ve insancılık, tanısız zeka, işini tutku ile yapma, bilgi ve bilimsel araştırma isteği sayılabilir (13). Tıp eğitiminde klinik açıdan “iyi hekim” yetiştirmek için sanatı kullanmanın önemli olduğuna dair yayınlar bulunmaktadır (12,13-15). Yine de sanat temelli etkinliklerin tıp eğitimindeki önemine dair çalışmaların sayısı azdır.

Probleme Dayalı Öğrenim (PDÖ) yapan tıp fakültelerinde kullanılan yazılı senaryoların ilk sayfalarında genellikle konu ile ilgili görsel eserler (resim, fotoğraf, çizim) bulunmaktadır. Oturuma başlamadan bu eserlerin yönlendirici ve öğrenciler tarafından yorumlanması

önerilmektedir. Bu çalışmanın amacı, PDÖ senaryolarının kapak sayfasına eklenen görsel sanat eserleri hakkında tıp öğrencilerinin düşüncelerini araştırmak ve iyi hekimlik ilkeleri ile karşılaştırmaktır.

Gereç ve Yöntem

Çalışma verileri bir nitel veri toplama tekniği olan odak grup görüşmesi kullanılarak toplanmıştır. Verilerin analizi aşamasında betimsel analiz ve içerik analizi yöntemlerinden yararlanmıştır.

Çalışmaya 2018-2019 eğitim-öğretim yılı 3. dönem, 1. blok, 5. grup tıp öğrencileri amaçlı örneklem yöntemine uygun olarak davet edilmiştir. Dönem 3 öğrencileri daha çok sayıda senaryo ve hasta ile karşılaştıkları için tercih edilmiştir. Çalışmada daha önceki oturumlarda kullanılan senaryoların ilk sayfasına tıpta insan bilimlerinde yaygın olarak kullanılan resimler eklenerek öğrencilerin yorumları sorgulanmıştır. Odak grup çalışması son PDÖ oturumu olarak tabir edilen modül sonu sınavı öncesi oturumun başında ısınma bölümünde yapılmış ve yaklaşık 50 dakika sürmüştür. Çalışma öncesi gönüllü katılımcılarla görüşerek araştırmanın amacı hakkında bilgi verilmiş ve cevapların not ile ilişkili olmadığı, isimlerin kullanılmayacağı ve istedikleri zaman görüşmeden ayrılacakları açıklanmıştır. Çalışma eğitim programı içerisinde yer aldığından etik kurul onayı aranmamıştır.

Ses kaydı yapılan çalışmanın verileri analiz edilirken satır satır kodlama, tümevarım ve tümdengelim konu belirleme ve kümeleme yöntemi kullanılmıştır. Kâğıda aktarılan veriler içerik analizi ile çözümlenerek, önceden belirlenmiş temalara ayrılmıştır ve bu temalara göre yorumlanmıştır. Elde edilen temalar detaylı analiz edilmiş ve kategoriler oluşturulmuştur. Daha sonra yazarlar bağımsız olarak araştırma kapsamındaki veri formlarını okuyarak tema ve kategorilerin uygunluğu ve isimlendirilmesi

konusunda uzlaşmıştır. Çalışmada görüşülen katılımcıların söylemek istediği önemli bilgilere doğrudan alıntılarla yoluyla yer verilmiştir, konu dışında kalan bilgilere yer verilmemiştir. Katılımcı görüşleri yansıtılarak katılımcılar Ö1, Ö2, Ö3... şeklinde kodlanmıştır.

Bulgular

Odak grup görüşmesi toplam 10 öğrenci ile

yürütülmüştür. Öğrencilerin altısı (%60) kadın cinsiyete sahiptir; yaş ortancası 22 yıldır.

Katılımcıların senaryo kapak sayfasındaki görsel sanat ürünleri hakkındaki görüşleri ana başlıklar altında toparlanmıştır: Yansıtma, Empati, Farkındalık ve Yaratıcılık (bkz. Tablo 1).

Tablo 1. Tıp öğrencilerinin senaryo tanıtım resimleri hakkındaki görüşleri ve iyi hekimlik ilkeleri ile karşılaştırma, 2019

Tablo 1. Tıp öğrencilerinin senaryo tanıtım resimleri hakkındaki görüşleri ve iyi hekimlik ilkeleri ile karşılaştırma, 2019

Konu	Örnek	İyi hekimlik ilkeleri
Yansıtma	“Bu resme bakınca kendi başıma gelenleri hatırladım, ben de böyle çaresiz hissetmişim “ Ö3 “Annem hasta olunca, ona ilaçlarını ben içirdim, en azından bunu yapabildim” Ö2	İletişim becerileri, olumlu hekim-hasta ilişkisi
Empati	“Bir yerden sonra sürekli tıp konuşmak dışında bir şey yapmadığımızı fark ediyorsunuz; bu tür sanatsal tartışmalar bizim insancıl tarafımızın gelişmesine yarayabilir” Ö5 “Hastaların bizim anlamadığımız farklı bir dünyası var, sadece hasta değil, duygularını da düşünmek lazım” Ö2 “Bazen hastaya ne diyeceğimi bilemeyeceğimden korkuyorum” Ö4	Profesyonellik ve İnsancılık
Farkındalık	“Demek bu resimler aslında konu ile ilgili imiş; bize ipucu veriyormuş, şimdi fark ettim” Ö4 “Bu resimler senaryoyu kafamda hayal etmemi sağlıyor ve hangi duygularla karşılaşabileceğimi anlatıyor” Ö7 “Bu resme yakından bakınca, aslında daha önce görmediğimi şeyleri gördüğümü anladım” Ö6 “Bu resimlerin insanlarla ilgili bir şeyler anlattığını bilmiyordum, aslında hastaların duygularını ve çektikleri acıları yüzlerinden görmek mümkün” Ö1	Tanısal zeka
Yaratıcılık	Böyle bakınca, bu resimlerin tartışılması ile hayal gücümüzü kullanarak çok farklı bir düşünme ve yorum yapma şekli olduğunu görüyorum, resmen kafam çalıştı” Ö9 “Bu resimlere bu açıdan bakınca, aklıma gelen soruların cevaplarını bulmam gerektiğini anladım” Ö10	Tanısal zeka, Araştırma isteği

Tartışma

Bu çalışmada odak grup toplantısında ortaya

çıkan ana konular ile iyi hekimlik ilkeleri arasında ilişki kurularak tartışma yapılmaya

çalışılmıştır.

Yansıtma (refleksiyon)

Öğrenciler senaryo resimlerinde daha önce tecrübe ettikleri duygu ve deneyimleri anımsadılar ve kendi sağlık-hastalık tecrübeleri ile benzerlik kurdular. Reflektif kapasite kavramı ile gelecekteki davranışlarımıza yol gösteren ve olayları daha iyi anlamamızı sağlayan bilgi ve tecrübelerin kritik analizi anlaşılmaktadır. Bu kapasite etkili iletişim, olumlu hekim-hasta ilişkisi ve doğru klinik bilgi toplamak için elzemdir (16,17). Refleksiyon genellikle eğiticiler veya öğrenciler tarafından spontan olarak uygulanamaz, bu yüzden tıp eğitiminde refleksiyonun en iyi şekilde nasıl öğretileceği önemli bir sorundur. Tıp eğitimine entegre edilen görsel sanatlar doktor olmak ne demektir, ölüm ve yaşamın son anları ve etik problemler gibi hassas ve zor konuların ele alınmasını sağlayarak reflektif kapasite geliştirmeye destek sağlar (16,17). Bir çalışmada öğrencilerin görseller sayesinde yansıtma becerileri -olaya farklı açılardan bakmak- açısından gelişme kaydedildiği bildirilmiştir (18).

Empati

Öğrenciler hastaların duyguları, amaçları, beklentileri olan insanlar olduklarını ve hastalanınca çok değişik duygular yaşayabileceklerini tartıştılar. Bu konuda kendilerini eksik hissettiklerini paylaştılar. Ayrıca, tıp eğitiminin zorluğunun onların tıp dışı etkinliklere zaman ayırmalarını engellediğini belirttiler. İnsancılık, her hastayı özel değerleri olan bir kişilik olarak tanımak anlamında klinik hekimlik açısından çok önemlidir. Buna karşın, sağlık eğitimi alanlara hastalara karşı insancıl ve merhametli davranmayı öğretmek devam eden sorunlardan bir tanesidir (19).

Empati – hasta bakış açısını anlama ve bunu hastayla konuşabilme yeteneği – insancılığın temel taşlarından bir tanesi olarak kabul edilir (19). Resimler insanların durumlarını yansıtan

aynalar olarak kullanılabilir ve sağlık eğitimi alanlar arasında kederli insanlara karşı empati geliştirilmesine katkı sağlayabilir (19,20).

Farkındalık

Senaryo resimlerinin aslında içerik ile ilgili olduğunu fark eden öğrenciler, bu konuda çoğunlukla uyarılmadıklarını veya farkında olmadıklarını belirttiler. Bu farklı açıdan bakınca, resimlerin bazı ipuçları içerdiklerini gördüklerini ifade ettiler. Hastalarına doğru tanı koymak için hekimlerin sıklıkla yap-boz çözmeleri gerektiği söylenmektedir. Becerikli bir tanı koyucu olması için hekimlerin hastaları iyi gözlemlemeli, tarif etmeli ve yorumlamaları gerekir. Hastalara ait görsel verileri profesyonel olarak kullanma becerisine “görsel sanatların özel bir branşı” diyenler vardır (3). Görsel sanatlarda “bakma sanatı” olarak anlatılmak istenen, görsel verilerin yoğun ve ayrıntılı olarak gözlemlenmesi ve tarif edilmesidir (3,21).

Öğrenciler hastaların yüzlerinden bir şeyler okumanın mümkün olduğunu ve bu resimlerin buna yardımcı olduğunu fark ettiler. Resimlerin ayrıntılı olarak incelenmesi ile tıp eğitimi alanlara “yavaş bakma” becerisi ve primer gözlemsel ve doğrulanabilir görsel veriler ile sekonder ve yan veriler arasında ayırım yapma öğretilebilir (3). Tıp alanında görsel okuryazarlık diye adlandırılan tanıma göre “giyim, saç ve vücut sanatı, yüz ifadelerini, duyguları ve genel vücut duruşunu tanıma ve analiz etme becerisinden bahsedilmektedir (1). Bu becerinin geliştirilmesi ile hekimler, özellikle de iletişim kurma sorunu olan hastalarda görünmeyeni görünür kılarak daha iyi tanı koyabilir (21,22).

Yaratıcılık

Öğrenciler resimlerin akıllarında görsel tablolar oluşturmalarına yol açtığını ve bunun “kafalarının çalışmasına” neden olabileceğini fark ettiler. Buna ek olarak öğrenciler hekim olarak hastaların durumları hakkında soru sormanın tıp mesleğinde ne kadar önemli

olduğunu ve bunun klinik bilgi ve araştırma isteği ile ilgili olduğunu tartıştılar. Araştırmalara göre yaratıcı düşünce beynin farklı alanları arasında yeni bağlantılar kurulmasına yol açmaktadır. Yaratıcılık doğuştan gelen bir kabiliyet değildir. Yaratıcılık aslında bilginin yeni ve heyecan verici yöntemlerle uygulanmasıdır ve her yaşta ve düzeyde edinilebilir. Psikiyatristler bazen zor duygularla baş etmek için hastaların sanatsal ürünler yaratmalarını önermektedir (23).

Yaratıcılık değişik düşünme becerilerini geliştirerek ve kendimizi yeni deneyimlere ve öğrenmeye maruz bırakarak gerçekleşmektedir. Sağlık hizmetleri giderek monotonlaşmakta, tanı ve tedavi süreçleri de giderek dayatıcı algoritmalar ile standart hale gelmektedir. Gerçek hayatta hastalar çok farklı sorunlar ile karşımıza çıkmakta ve çözüm her zaman ders kitaplarında anlatıldığı gibi değildir ve günümüzde ortaya çıkan karmaşık sağlık sorunlarına hazırlıklı hekimler yetiştirmek için farklı yöntemler denenmektedir (24).

Bazen en önemli şey doğru soruyu sormaktır, çünkü hastalarda insandır ve her hasta birbirinden farklıdır. Tıp öğrencilerinin yaratıcılık becerilerini geliştirmek için birçok fakültede tıpta insan bilimleri programları uygulanmaktadır. Bu tür etkinlikler arasında yer alan görsel sanatlar ile ilgili olanlar öğrencilerin hayal güçlerini geliştirmelerine ve hastalara farklı ve değişik çözüm önerileri sunmakta yardımcı olabilir.

Sonuç

Öğrencilerin görsel sanatlar hakkındaki düşüncelerini araştıran bu çalışmada elde edilen veriler tıp eğitiminde kullanılan görsel sanatlar ile iyi hekimlik ilkelerinden iletişim becerileri ve olumlu hekim-hasta ilişkisi, profesyonellik ve insancılık, tanısız zeka, bilgi ve bilimsel araştırma isteği arasında ilişki olduğunu desteklemektedir.

Bu çalışmada senaryo tanıtım resimlerine daha önce hiç dikkat etmeyen öğrencilerin olduğu, az sayıda yönlendiricilerin de bu sayfada yer alan resimleri tartışmaya açtıkları saptanmıştır. Tıp eğitiminde sanat etkinlikleri bazı öğrenciler ve eğiticiler tarafından kabul görmemekte ve özellikle de biyomedikal yaklaşımın ağırlıklı olduğu ortamlarda bu tür etkinliklerin bilimsel olmadığını savunan kişiler direnç gösterebilmektedir (25,26). Tıp fakülteleri senaryo tanıtım resimlerini tartışmak gibi eğitim etkinliklerini yürütebilecek uzman yönlendiriciler bulmakta zorlanabilir (27). Sanat temelli tıp eğitimi verebilmek için literatürde görsel sanatlar alanında ne kadar uzman olunması gerektiği ile ilgili çelişkili öneriler vardır. Bazıları bunun için sanat alanında eğitim alınması gerektiğini savunurken (26) diğerleri eğitim almayan yönlendiricilerin de bu işi yapabileceğini savunmaktadır (27). Tıp fakülteleri sanat, eğitim ve tarih fakülteleri ile iş birliği yollarını araştırmalıdır.

Görsel sanatların kullanılmasında kurumsal düzeyde verilen destek düzeyinin bir başka sorun olduğu saptanmıştır. Bu tür etkinliklere ayrılan program süreleri ile kullanılan materyallerin kalitesi (kağıt kalitesi, renkli fotokopi vb.) öğrencilerin ve yönlendiricilerin motivasyonu ve katılımını etkilemektedir.

Bu çalışma ile görsel sanatların iyi hekimlik uygulamalarına katkı sağladığı gösterilse de objektif olarak öğrenme çıktıları ile değerlendirme yapılmadığından sonuçlar dikkatli değerlendirilmelidir. İleriye dönük olarak tasarlanan ve davranış ve tutum değişikliklerini değerlendiren ve ön ve son test içeren yeni çalışmalar ile görsel sanatların tıp eğitimine katkıları araştırılmalıdır (12).

Kaynaklar

1. Bramstedt KA. The use of visual arts as a window to diagnosing medical pathologies. *AMA Journal of Ethics*. 2016;18(8):843-54.

<https://doi.org/10.1001/journalofethics.2016.18.8.imhl1-1608>.

2. Association of American Medical Colleges. The Role of Arts and Humanities in Physician Development: From Fun to Fundamental. AAMC. 2019. <https://www.aamc.org/initiatives/meded/494588/roleofartsandhumanitiesinphysiciandevlopment.html>. Erişim tarihi 02.12.2020.

3. Bardes CL, Gillers D, Herman AE. Learning to look: developing clinical observational skills at an art museum. Medical Education. 2001;35(12):1157-1161. <https://doi.org/10.1046/j.1365-2923.2001.01088.x>.

4. Shankar PR, Piryani RM, Upadhyay-Dhungel K. Student feedback on the use of paintings in Sparshanam, the Medical Humanities module at KIST Medical College, Nepal. BMC Medical Education. 2011;11(9):1-7. <https://doi.org/10.1186/1472-6920-11-9>.

5. Mandin H, Jones A, Woloschuk W, Harasym P. Helping students learn to think like experts when solving clinical problems. Acad Med. 1997;72:173-9.

6. Chang RW, Bordage G, Connell KJ. The importance of early problem representation during case presentations. Acad Med. 1998;73(10): 109-11.

7. Elkins J. The Object Stares Back: On the Nature of Seeing. New York: Harcourt Inc. 1996.

8. Boisaubin EV, Winkler MG. Seeing patients and life contexts: the visual arts in medical education. The American Journal of the Medical Sciences. 2000;319(5):292-296. [https://doi.org/S0002-9629\(15\)40755-4](https://doi.org/S0002-9629(15)40755-4).

9. Kumagai AK. Perspective: acts of

interpretation: a philosophical approach to using creative arts in medical education. Academic Medicine: Journal of the Association of American Medical Colleges. 2012;87(8):1138-44. <https://doi.org/10.1097/ACM.0b013e31825d0fd7>.

10. Arnold BL, Lloyd LS, von Gunten CF. Physicians' reflections on death and dying on completion of a palliative medicine fellowship. Journal of pain and symptom management. 2016;51(3):633-9. <https://doi.org/10.1016/j.jpainsymman.2015.09.006>.

11. Dolev J, Friedlaender L, Braverman I. Use of fine art to enhance visual diagnostic skills. JAMA. 2001;286:1020-1.

12. Visual art instruction in medical education: a narrative review. Mukunda N, Moghbeli N, Rizzo A, Niepold S, Bassett B, DeLisser HM. Med Educ Online. 2019;24:1-7. <https://doi.org/10.1080/10872981.2018.1558657>.

13. Wright SM, Kravet S, Christmas C, Burkhart K, et al. Creating an academy of clinical excellence at Johns Hopkins Bayview Medical Center: a 3-year experience. Academic Medicine. 2010;85(12):1833-9. <https://doi.org/10.1097/ACM.0b013e3181fa416c>.

14. Cracolici V, Judd R, Golden D, Cipriani NA. Art as a Learning Tool: Medical Student Perspectives on Implementing Visual Art into Histology Education. Cureus. 2019;11(7):e5207. <https://doi:10.7759/cureus.5207>.

15. Gelgoot E, Caufield-Noll C, Chisolm M. Using the visual arts to teach clinical excellence. MedEdPublish. 2018. <https://doi.org/10.15694/mep.2018.0000143.1>.

16. Karkabi K, Cohen Castel O. Teaching

- reflective competence in medical education using paintings. *Medical Humanities*. 2011;37(1):58-9. <https://doi.org/10.1136/jmh.2010.006924>.
17. Karkabi K, Wald HS, Cohen Castel O. The use of abstract paintings and narratives to foster reflective capacity in medical educators: a multinational faculty development workshop. *Medical Humanities*. 2014;40(1),12.
18. Reid S, Shapiro L, Louw G. How haptics and drawing enhance the learning of anatomy. *Anat Sci Educ*. 2018;12:164–172.
19. Sampson S, Shapiro J, Boker J, Shallit J, Youm J. Medical Student Interpretation of Visual Art: Who's Got Empathy? *MedEdPublish* <https://doi.org/10.15694/mep.2018.0000206.1>.
20. Milota MM, van Thiel G, van Delden JJM. Narrative medicine as a medical education tool: A systematic review. *Med Teach*. 2019;41:802–810.
21. Karkabi K, Cohen Castel O. Deepening compassion through the mirror of painting. *Medical Education*. 2006;40(5):462. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2929.2006.02439.x>.
22. Yang KT Yang JH. A study of the effect of a visual arts-based program on the scores of Jefferson Scale for Physician Empathy. *BMC Medical Education*. 2013;3(142):1-5. <https://doi.org/10.1186/1472-6920-13-142>.
23. Paulus PB, Nijstad BA, eds. *The Oxford Handbook of Group Creativity and Innovation*. Oxford, UK: Oxford Library of Psychology, 2019.
24. Khan S, Vander Morris A, Shepherd J, Begun JW, Lanham HJ, Uhl-Bien M, Berta W. Embracing uncertainty, managing complexity: applying complexity thinking principles to transformation efforts in healthcare systems. *BMC Health Serv Res*. 2018;18(1):192.
25. Doukas DJ, McCullough LB, Wear S. Project to Rebalance and Integrate Medical Education (PRIME) Investigators. Perspective: Medical education in medical ethics and humanities as the foundation for developing medical professionalism. *Academic Medicine: Journal of the Association of American Medical Colleges*. 2012;87(3):334-41.
26. Mullangi S. The synergy of medicine and art in the curriculum. *Academic Medicine: Journal of the Association of American Medical Colleges*. 2013;88(7):921-923. <https://doi.org/10.1097/ACM.0b013e3182956017>.
27. Kumagai AK. Beyond "Dr. Feel-Good": A Role for the Humanities in Medical Education. *Academic Medicine*. 2017;92(12):1659-60. <https://doi.org/10.1097/acm.0000000000001957>